

В. Ю. Неверовська, здоб. ОС «магістр» (ХНЕУ ім. С. Кузнеця)

І. Г. Башук, к.е.н., доцент (ХНЕУ ім. С. Кузнеця)

ПОДАТКОВЕ ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ

Сучасні умови господарювання в Україні характеризуються нестабільністю податкового середовища, частими змінами фіскального законодавства, коливаннями макроекономічних показників та зростанням ролі податкових ризиків у діяльності підприємств. За таких умов податкове планування, прогнозування та менеджмент набувають особливої ваги як елементи фінансового управління, що сприяють забезпеченню стабільності, передбачуваності та прозорості податкових відносин.

Податкова політика держави є одним із ключових чинників формування конкурентоспроможності національної економіки. Її ефективність значною мірою залежить від рівня податкового навантаження на бізнес, збалансованості податкової системи та взаємодії між платниками податків і контролюючими органами. У цьому контексті податкове планування виступає інструментом адаптації підприємств до податкових умов, податкове прогнозування – засобом оцінки майбутніх зобов'язань.

Податкове планування – це система управлінських заходів, спрямованих на оптимізацію податкових зобов'язань підприємства відповідно до чинного законодавства, фінансової стратегії та економічних можливостей суб'єкта господарювання. Воно включає етапи визначення цілей, аналізу податкового середовища, розроблення податкової політики підприємства, вибору оптимальної системи оподаткування, а також прогнозування очікуваних податкових платежів.

Податкове прогнозування, у свою чергу, полягає у визначенні очікуваних обсягів податкових надходжень і податкового навантаження на основі економіко-математичних методів. Прогнозування податкових надходжень дозволяє державі забезпечити збалансованість бюджетів різних рівнів, а підприємствам дає змогу оцінити можливі зміни у податкових витратах і підготуватися до них завчасно.

Податкове навантаження на національну економіку (ТВ) визначається як процентне відношення сумарного обсягу всіх податкових надходжень до зведеного бюджету (TR) і єдиного соціального внеску (ST) до ВВП у фактичних цінах (GDP) [1]:

$$TB = \frac{TR+ST}{GDP} \cdot 100\% \quad (1)$$

Порівнюючи податкове навантаження на національну економіку України в останні 5 років (табл. 1) можна дійти висновку, що його рівень коливається у межах 32-34,5%, тобто саме таку частку своїх доходів платник податків віддає

державі у вигляді податків, зборів та інших обов'язкових платежів. Показник загалом відповідає середньоєвропейському рівню, однак за умов воєнної економіки така частка податкових платежів може створювати значний тиск на бізнес. Особливо це стосується малих і середніх підприємств, для яких забезпечення стабільності грошових потоків є критично важливим.

Таблиця 1 – Визначення податкового навантаження на національну економіку за 2020-2024 рр.

Рік	Податкові надходження, млн. грн.	ЄСВ, млн. грн.	Номінальний ВВП, млн. грн.	Податкове навантаження, %
2020	1 136 687,2	294 381,4	4 194 102	34,12
2021	1 453 804,1	349 039,1	5 459 574	33,02
2022	1 343 225,0	425 250,6	5 191 028	34,07
2023	1 638 085,0	478 070,1	6 537 825	32,37
2024	2 088 283,8	548 839,8	7 658 659	34,43

Джерело: сформовано авторкою на основі даних Міністерства фінансів та Державної податкової служби України

У структурі доходів зведеного бюджету України частка податкових надходжень значно знизилася: у 2020 р. вона становила 82,57%, у 2021 р. – 87,46%, у 2022 р. – 61,16%, у 2023 р. – 52,77%, у 2024 р. – 58,21%, що пов'язано з початком повномасштабного вторгнення, унаслідок якого велика кількість бізнесу та підприємців були змушені перервати або закінчити свою діяльність, а працівники покинули територію України. Також зниження питомої ваги зумовлено зростанням ролі грантових коштів, міжнародної допомоги та позик. Така тенденція відображає зміну джерел фінансування в кризових умовах, коли власні доходи бюджету не забезпечують достатнього рівня покриття видатків. Динаміка величини податкових надходжень відображено на рис. 1.

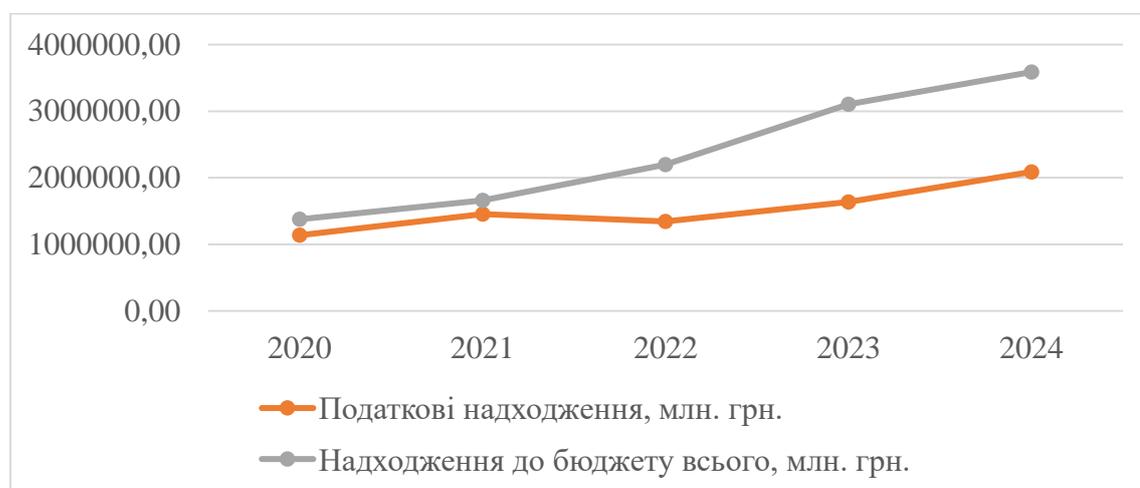

Рисунок 1 – Динаміка податкових та загальних надходжень до зведеного бюджету України у 2020-2024 рр.

З огляду на вищезазначене державна податкова політика має бути спрямована на посилення інформаційної взаємодії між податковими органами і бізнесом, підвищення рівня податкової культури (проведення тренінгів, курсів тощо) серед платників та працівників контролюючих органів, стимулювання платників виходити із тіньової економіки шляхом створення середовища, де легальна діяльність буде менш витратною та більш передбачуваною, раціоналізації обов'язкових платежів та запровадження обґрунтованих податкових пільг за прозорими критеріями.

Підприємства, у свою чергу, для прийняття управлінських рішень можуть оптимізувати податкові витрати за допомогою ефективного податкового менеджменту. У практиці існує три види такого менеджменту: нелегальний (ухилення від сплати податків), напівлегальний (використання протиріччя у законодавстві) та легальний (застосування можливих інструментів, що надає чинне законодавство). Це може бути перехід на спрощену систему оподаткування, якщо підприємство відповідає критеріям, застосування податкових пільг, оптимізація структури господарських операцій, контроль за податковими ризиками через постійне спостереження за змінами у законодавстві та нагляд за своєчасністю виконання податкових зобов'язань.

Отже, податкове планування, прогнозування та менеджмент становлять взаємопов'язану систему, що визначає ефективність податкової політики як на рівні підприємства, так і держави. Їхнє узгоджене функціонування забезпечує стабільність податкових надходжень, зниження рівня податкових ризиків, підвищення фінансової стійкості суб'єктів господарювання та зміцнення фіскальної бази держави.

Інформаційні джерела

1. Мартиненко В. В., Мискін Ю. І., Палюх О. М. Податкове навантаження на економіку України: формування, оцінювання, прогнозування. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2023. № 1. С. 35–56. URL: <https://doi.org/10.33244/2617-5940.1.2022.35-56> (дата звернення: 09.11.2025).
2. Огренич Ю., Меньяло В., Забеліна Д. Податкове планування та прогнозування на підприємствах: теоретико-методичні засади, особливості та напрямки вдосконалення. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 4(51). С. 27–36. URL: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-51-4> (дата звернення: 09.11.2025).
3. Tax management in the tax administration system / P. Bechko et al. *Ekonomika ta derzhava*. 2021. No. 11. P. 79. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.11.79> (date of access: 09.11.2025).